

komen het tweede en derde thema van De Jongs boek op gelukkige wijze samen. De bespreking van de economische expansie in de jaren 1900-1930, en van het economische beleid in de jaren dertig zijn wat minder sterk. De Japanse bezetting wordt kort en helder behandeld. Het hoofdstuk over de dekolonisatie stelt echter een beetje teleur. Het relaas is erg op de Nederlandse kant van de zaak gericht en met name de interne ontwikkelingen aan Republikeinse zijde komen nauwelijks aan bod. Gezien de context is dit op zichzelf best te rechtvaardigen. De Jong houdt de lezer echter voor, dat alleen een geïntegreerde benadering kan laten zien wat er in die tijd gebeurde. Ernstiger is dat hij grotendeels voorbijgaat aan de meningsverschillen die er over de dekolonialisatieperiode bestaan. Hij herhaalt de visie uit zijn dissertatie, dat het Nederlandse beleid sinds december 1945 op dekolonisatie gericht was. Hiervoor brengt hij zeker goede argumenten in stelling, maar zijn visie is niet onomstreden. Dat De Jong dit niet noemt is te meer opvallend, omdat hij elders in zijn boek vaak wel op historiografische debatten ingaat.

Over dit boek is nog veel meer te zeggen, maar het beperkte kader van een recensie laat dat niet toe. In het algemeen zou ik willen stellen dat *De waaier van het fortuin* een buitengewoon intelligente synthese is van de geschiedenis van de Nederlandse aanwezigheid in Indonesië, goed geschreven en uitstekend leesbaar, bovendien met zorg geïllustreerd. Ook als introductie tot de historiografie van het koloniale Indonesië is dit boek zeer geschikt. Ik wens het dan ook niet alleen veel kopers, maar vooral veel lezers toe.

A. P. Taselaar

L. Ligtenberg, *De nieuwe wereld van Peter Stuyvesant. Nederlandse voetsporen in de Verenigde Staten* (Amsterdam: Balans, 1999, 311 blz., f39,90, ISBN 90 5018 426 X).

Lucas Ligtenberg is freelance journalist en sinds 1992 correspondent voor *NRC Handelsblad* in New York. Met financiële steun van het Fonds bijzondere journalistieke projecten heeft hij een zeer leesbaar boek geschreven over Nederlanders in Amerika van de eerste kolonisten tot 'ex-fokkerianen'. Het boek heeft de opbouw van een reisboek: een reis langs Nederlandse vestigingen en een reis in de tijd. Dat levert een reeks hoofdstukken op die eerder doet denken aan een verzameling afzonderlijke artikelen dan aan een doordacht geheel.

Welke onderwerpen komen er achtereenvolgens aan de orde? Het boek begint met een algemene beschouwing over wie er zoal naar Amerika emigreerden in heden en verleden. Dan duiken wij enkele hoofdstukken in de geschiedenis van Nieuw-Nederland. Aanbeland in het begin van de negentiende eeuw behandelt Ligtenberg de vestiging van Winterswijkers in de staat New York, van Zeeuwen op Long Island en de belevenissen van Cornelis Steingeweg die terug in Nederland het eerste 'American Hotel' in Amsterdam liet bouwen. De overige hoofdstukken zijn gewijd aan landverhuizers in de negentiende en twintigste eeuw, de afgescheiden emigranten en hun dominees, de uitwaaiering van Nederlanders over het Amerikaanse continent, tulpenfestivals en bekende figuren zoals Frederik van Eeden en Edward Bok. Het boek is kortom een aanrader als men naar Amerika reist op zoek naar de in de titel genoemde 'Nederlandse voetsporen'.

Het boek heeft ook geen andere pretenties dan een journalistiek verslag van ontmoetingen en vraaggesprekken in Amerika, van kennis opgedaan uit een vracht aan literatuur en bezoeken aan archieven en documentatiecentra. Ligtenberg heeft veel gezien en gelezen en kan daarover smakelijk vertellen, al vervalt hij nogal eens in herhalingen waar verschillende hoofdstukken

over dezelfde onderwerpen gaan. Juist omdat hij ongelooflijk veel literatuur doorgeploegd heeft valt op dat hij het boek *Wegen van Evert Willemsz* van Willem Frijhoff gemist heeft, evenals mijn eigen artikel over Cornells Steinigeweg over wiens Amerikaanse ervaringen hij overigens wel veel nieuws weet te melden op grond van eigen archiefonderzoek.

Omdat hij allereerst een verhaal wil vertellen, laat de schrijver wel eens wat steken vallen. Zo werd Philadelphia echt niet gesticht of bevolkt door Nederlandse quakers en mennonieten die wel betrokken waren bij de verscheping van Duitse emigranten die Germantown stichtten (19). Tussen 1840 en 1900 vertrokken niet 125.000, maar zeker 175.000 Nederlanders naar de VS (20). Als Ligtenberg schrijft dat we op school leren dat de patriotten landverraders waren, vraag ik mij af op welke school hij gezeten heeft (99). Scholtes verzoek om zich in Nederlands-Indië te mogen vestigen, was alleen bedoeld om de kritiek van zijn Réveilvrienden te ontkrachten. Landverhuizers (en hun predikanten) kozen hoe dan ook voor Amerika (126). Afgezien van deze kleinigheden biedt dit boek een lezenswaardig en caleidoscopisch overzicht van Peter Stuyvesant en andere Nederlanders in de Nieuwe Wereld.

P. R. D. Stokvis

W. van den Berg, *Een bedachtzame beeldenstorm. Beschouwingen over de letterkunde van de achttiende en negentiende eeuw*, K. Beekman, M. Mathijssen, G. Vis, ed. (Amsterdam: Amsterdam university press, 1999, 351 blz., f55,-, ISBN 90 5356 380 6).

In november 1999 nam Willem van den Berg afscheid als hoogleraar moderne Nederlandse letterkunde aan de UvA. In de onderhavige bundel vindt men veertien van zijn meest spraakmakende artikelen, verschenen tussen 1976 en 1997. Ze zijn gewijd aan aspecten van de Nederlandse literatuur van de late achttiende en de negentiende eeuw, en gegroepeerd in vier clusters: concepten in de literatuurgeschiedschrijving, genootschappelijkheid, genres en literaire verhoudingen. De inleiding schetst kort de grote lijn in Van den Bergs professionele *Werdegang*, een bibliografie van de emeritus besluit het boek.

Cluster 1, 'Concepten in de literatuurgeschiedschrijving', geeft reflecties over de begrippen 'Preromantiek' en 'Romantiek'. Hier spreekt de comparatist die Van den Berg was voor hij opnieuw de neerlandistiek binnentrad. Beide artikelen doen een geslaagde poging de spraakverwarring te beperken. Naamgeving mag niet tendentiekus zijn (bijvoorbeeld niet, zoals 'Preromantiek', vooruitwijzen naar wat nog komen moet), en hij die zich van periodebegrippen bedient, moet omschrijven wat hij eronder verstaat; om te beginnen onderscheide hij term en eigenschappen van een fenomeen.

Cluster 2, met ruim honderd pagina's het meest omvangrijke, behandelt aspecten van het orale communicatiecircuit waarbinnen de literatuur sinds de late achttiende eeuw functioneerde: niet alleen de verschillende soorten literaire samenwerkingsverbanden, maar ook reilen en zeilen binnen de Tweede Klasse van het Koninklijk Instituut (met in de hoofdrol Bilderdijk) en de tekstpresentatie bij D. J. van Lennep. De belichting vanuit verschillende perspectieven versterkt wat ieder artikel afzonderlijk ook laat zien: de oraliteit was in alle hoeken en gaten doorgedrongen. In dit cluster nog meer dan elders worden de citaten tot stille 'mises en aby me'.

Cluster 3, 'Genres', bepaalt ons zowel bij de techniek van de briefroman (in breed internationaal register neergezet) als bij de niet-literaire brieven de brieveninstructieboeken uit het gewone leven. Cluster 4, 'Literaire verhoudingen', laat zich lastig weergeven: over De Drachenfels maar indirect over de bedoelingen van Geel (en het begrip 'Romantisch!'), over het conflict